

«Горный комплексный центр социальной защиты населения при МТ и СР».

«Дьиз кэргэн бүддүүэтэ»

тиэмэбэ оџолорго дьарык.

Автор: Иванова Альбина Валериевна,
воспитатель «Горного КЦСЗН при МТ и СР РС (Я)»

Бэрдьигэстээх-2025 с.

Иванова Альбина Валериевна – воспитатель
«Горный КЦСЗН при МТ и СР РС (Я)»
Горный;
«Дьиэ кэргэн бүддьүөтэ».

«Дьиэ кэргэн бүддьүөтэ».

Дьарык сыала:

- Дохуот уонна ороскуот диэн тыллары оҥолорго билиһиннэрииб, өйдөтүү;
- дьиэ кэргэн бүддьүөтүн тутулун үөрэтии;
- экономика билиилэрин уонна сатабылларын практикаҥа туһанар үөрүүбү инэрии;
- дьиэ кэргэннэ үп үөрэхтээһинин былааннааһын уонна харчы ресурстарын түнэтии.

Туттуллар матырыйааллар: ноутбук, проектор, микрофон, уруучука, калькулятор, дьиэ кэргэн ороскуотун, дохуотун таблица.

1. «Дьиэ кэргэн бүддьүөтэ» тизмэҥэ лекция.

«Дьиэ кэргэн бүддьүөтэ».

Үтүө күнүнэн, күндү төрөппүттэр уонна оҥолор. Бугунну темабыт «Дьиэ кэргэн бүддьүөтэ».

Буддьүөт диэн тугуй?

Буддьүөт – ханнык эрэ кэмнэ былааннаммыт дохуоттар уонна ороскуоттар испииһэктэрэ. Бу харчы хамсааһынын былаана, ханна төһө харчы киирээрин уонна төһө харчы барарын көрдөрөр. Буддьүөт тэрилтэбэ, государствоҥа, дьиэ кэргэннэ уо да атын тэрилтэлэргэ туттуллар.

Саамай сөп, дьиэ кэргэн буддьүөтэ диэн-киирэр уонна тахсар харчыны былааннааһын. Буддьүөт тоҥо нааданы?

-Харчыны ааҥар үөрүүбү сайыннаран, сыһыа- халты туттууну тохтотор, былааннамматтар ороскуоттартан көмүскүүр, инникигэ харчы мунньунарга көмөлөһөр, ол аата дохуоппутун, ороскуоппутун ааһынарга. Манньык былааннааһын дьиэ кэргэн бары баҕаларын толорорго, харчыны сөпкө туттарга көмөлөһөр.

Дохуот диэн тугуй?

Дьиэ кэргэн дохуота диэн дьиэ кэргэн бары чилиэннэрэ киллэрэр харчылар. Бу хамнас, пенсия, оҥо посуобуйатата, арендаттан киирэр харчы уо д. а. буолуохтарын сөп. Дохуот төһө элбэбиттэн дьиэ кэргэн материалнай туруга, олохун хаачыстыбата тутулуктаах. Дохуот абылыкка, танаска, дьиэбэ, үөрэххэ, эмтээһиннэ, сынньаланна уонна атын наадыыларга барар.

Дьиэ кэргэн дохуотун көрүннэрэ уонна төрүттэрэ:

-Үлэ дохуота. Бу хамнас, премия, гонорар уонна атын үлэгэ төлөбүр. Үлэ дохуота дьиэ кэргэн дохуотун саамай улахан чааһа буолар.

-Социальной төлөбүрдэр. Бу пенсия, пособие, стипендия уонна атын социальной көмө көрүннэрэ.

-Инвестиция дохуота. Бу акциялартан, облигациялартан, депозиттан киирэр харчы. Бу дохуот көрүнэ, дьиэ кэргэн дохуотун эбии төрүтэ буолуон сөп.

- Аренда дохуота. Бу дьиэни, сири эбэтэр атын баайы арендааһынтан киирэр

харчы.

Атын дохуоттар. Бу атын төрүттэртэн киирэр харчы (холобур, бэлэхтэр, граннар, кемелеер).

Ороскуот диэн тугуй?

Дьиз кэргэн ороскуота – диэн дьиз кэргэн бары наадыһыларыгар туттар харчыта. Абылык, танас, дьиз, транспорт, үөрэх, эмтээбин, сынньалан уонна атын наадыһылар.

Ороскуот дьиз кэргэн олобун хаачыстыбатын, этэннэ буолуутун быһаарар. Ороскуоту сөпкө салайдахха, харчыны харыстыахха уонна үпкэ кыахтары кэнэтиэххэ сеп.

Буруммут суох ороскуоттар:

- Аһылыкка ороскуот. Дьиз кэргэн аһылыгар барар ороскуот.
- Дьиз ороскуота. Ипотека, аренда, коммунальнай төлөбүрдэр, ремонт.
- Транспорт ороскуота. Бензин, проезд, массыына өрөмүөнэ, налог.
- Эмтэнии ороскуота. Эмп, врачка сылдыһы, страховка.
- Үөрэх ороскуота. Оголор үөрэхтэрэ, куруһуоктар, репетитордар.

Көҥүл ороскуоттар:

- Танаска ороскуот. Танас, атах танаа атыылааһы.
- Сынньаланна ороскуот. Кино, театр, кафе, хобби, путевка.
- Бэлэхтэр. Төрөөбүт куннэ, бырааһынныкка.
- Атын ороскуоттар. Косметика, гигиена, кинигэ, сурунаал.

Ороскуоту кыччатыы, абыыатыы.

- Маһаһынна бородуукталыы барыах инниттэн былааннааһын, испиисэк оностуу.

Холобур, акциялары туһаныы, оптовайтан ыйдаабы аһы ылыы.

- Энергияны кэмчилиир ньымалар. Ууну, уоту харыстааһын.
- Кредиттэри рефинансирование.
- Көҥүл ороскуоттары аччатыы.

Оҕолору кытыннарыы.

Оҕолорго харчы туһунан кэпсээһин.

- Харчыны ааһарга, харыстыырга үөрэтии: оҕолорго кыра харчыны биэрэн, бэйэлэрэ ороскуоттарын былаанныылыларыгар көмөлөһүү.

- Уопсай сыалы ситиһэргэ көмөлөһүү: Дьиз кэргэнинэн мунньунан туох эрэ баһаны ситиһэргэ оҕолору кытыннарыы (холобур: велосипед, сынньалан).

Буддьүөтү тутуһар кыаллыбат буоллаһына: Анализ оноруу, туох сыһа баарын көрүү, былааны көннөрүү.

- Кири аһыах буоллаһына: эбии үлэ көрдөөһүн, дьиз кэргэнинэн куус холбоһон үлэлээһин).

- Харчы туһунан кэпсэтииттэн толлумуохха, аһаҕастык кэпсэтии дьиз кэргэнинэн өйдөһүүтүн күүһүрдэр.

2. Практическай үлэ. Дьиз кэргэн ыйдаабы ороскуотун аабы.

Таблицаҕа үлэ. Хас биирдии оҕо дьиз кэргэн ыйдаабы дохуотун, ороскуотун суоттуур.

Практическай үлэ түмүгүнэн кэпсэтии.

Өскөтө бүддьүөппүт аһара бардахха, тугу гынаахха? Сотуохха. Тугу сотобутуй?

Экономиялаахха-кэмчилиэххэ. Туохха экономиялыыбытый?

Квартплатаҕа тугу экономиялаахха собуй? (Уокка.) Хайдах? (Уот, телевизор,...)

Аһылыкка экономиялаахха соп дуо? Обуруот аһын, фруктаны, курууппаны, эти, балыгы хайаатар да сиэхтээхпит, үүтү иһиэхтээхпит. Киһи организмгар бу – наадалаах астар.

Миннигэһи атыылаһыыга экономиялаахха соп дуо? (кэмпииэт, мороженай, чупа чупс, бэчиэннэ). Харчы суох буоллаһына, биһиги бу аһы аһырбыт наадата суох.

Танаска-сапка хайдах экономиялаахха собуй? Уһуннук кэтиэххэ соп, харыстыахха, алдьатымбахха, киртитимиххэ.

- Оџолор этиилэрэ.
Түмүк.

Дьиз кэргэн буддьүөтэ диэн- дьиз кэргэн бары кыахтарын туһанан, табыллыылаахтык олорууга көмөлөһөр сурун инструмент буолар. Буддьүөтү танар уонна тутуһар үөрүйэх – дьиз кэргэн бары кыттыгастаах, уопсай сыалы ситиһэргэ көмөлөһөр.